

עומקא דפרשה

מנהג שריפת החמץ

כס"ד ערש"ק ד' ניסן תשע"א

שער הציון

חובת ביעור חמץ

פרישות מהנאת החמץ

בדיקה וכיבוד קודם י"ד

בדיק"ח לאור הנר

פר' מצורע - בעניני ביעור חמץ

בקיום תשבתו

גליון קל"ח

בעניני בדיקה וכיבוד הבית קודם אור לי"ד

הרב משה אלעזר מרק

שו"ע תל"ג י"ג, המכבד חדרו ב"ג בניסן ומכוין לבדוק חמץ ולבערו ונזהר שלא להכניס שם עוד חמץ אעפ"כ צריך לבדוק בליל י"ד. ומקורו מראב"ן, ושם כתב להוכיח כן מהא דאיתא בירושלמי פ"ק דפסחים דחצרות שבירושלים שאוכלים בהם חלות תודה ורקיקי נזיר, ובכל יום בודקים אותם שלא יהי בהם נותר, וממילא הם בדוקות גם מחמץ, אעפ"כ צריך לבדוק אור לי"ד כדי שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, והכ"נ המכבד ביתו קודם י"ד צריך לבדוק אור לי"ד שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה.

והגר"א בביאורו הק' ע"ד ראב"ן, דלהדיא איתא בירושלמי שם דמהני בדיקה קודם י"ד ואי"צ לחזור ולבדוק בליל י"ד, ועכצ"ל דמה דאמרו שם דחצרות שבירושלים צריכות בדיקה אע"ג דבלא"ה הם בדוקות ומשום שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, היינו דוקא בכה"ג שלא היתה הבדיקה מחמת חמץ אלא מחמת נותר, אלא דממילא הם בדוקות מחמץ, ובזה אמרי' דצריך לבדוק אור לי"ד, כדי שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, כיון שלא בדק מחמת חמץ, אבל אם בדק קודם י"ד מחמת חמץ אי"צ לחזור ולבדוק אור לי"ד, ול"ש בזה שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה כיון שבדק הבית מחמץ, והכ"נ מי שכבד ביתו כיון שכבד מחמת חמץ אי"צ לחזור ולבדוק.

והנה הב"ח כתב ע"ד ראב"ן דמייירי שבדק קודם י"ד כדון, לאור הנר וככל דיני בדיקה, אכן לפי"ז צ"ע למה כ' ראב"ן דמייירי שכבד הבית וכו', הא עיקר דינו הוא דלא מהני בדיקה קודם י"ד ומשום שלא לחלק וכו' והכיבוד לא מעלה ולא מוריד בזה, ולכן נראה דראב"ן מייירי בכיבוד דוקא, והיינו דלא בדק את הבית מחמץ רק כיבדו שלא יהא בו חמץ, וכה"ג אפשר דלא בעי כלל לאור הנר, דדוקא בדיקה שמחפש אחר החמץ צריך לאור הנר, אבל כיבוד אי"צ לאור הנר, ובכה"ג כתב ראב"ן דאע"פ שכיבד הבית מחמץ, כיון שלא בדק כתקנת חז"ל רק כיבד, צריך לחזור ולבדוק אור לי"ד כדי שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, [ובשאר מקומות כגון להחזיק בית בדוק מטומאה מהני כיבוד להחזיק הבית בחזקת טהרה, עיין נדה נ"ו ובבהגר"א כאן]. ולפי"ז א"ש הירושלמי לשי' ראב"ן, דאה"נ מי שבדק קודם י"ד אי"צ לחזור ולבדוק בליל י"ד וכדאי' בירושלמי, רק דס"ל לראב"ן דכיבוד לא מהני כלל גבי חמץ, ואע"ג דממילא הבית בדוק מחמץ, מ"מ כיון שלא בדק כתקנת חז"ל שייך ע"ז טעמא דשלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, וצריך לבדוק אור לי"ד.

בתרומת הדשן סי' קל"ג כתב, דאי כיבוד לא מהני רק משום שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה אי"צ לחזור ולבדוק בדיקה גמורה וסגי בבדיקה כל שהוא, שמכניסים בני הבית ג' או ד' פיורים למקצת חדרים קודם בדיקה ובדק ומוצא הפיורים ודי בזה, כיון דאי"צ לבדוק רק משום שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, ובשער הציון סי' תל"ג הק' ע"ד דלמה סגי בבדיקה במקצת חדרים הא על כל חדר וחדר שייך טעמא דשלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, ונראה מבואר בשי' תרוה"ד דטעמא דשלא לחלק וכו' לא מהני לאשוויי חובת בדיקה אבית, ואפשר נמי דס"ל דל"ש לבדוק אחר כיבוד כיון דהבית כבר בדוק, וטעמא דשלא לחלק וכו' מהני רק לאשוויי חובת בדיקה אגברא, ומשו"ה סגי במקצת חדרים וע"י הכנסת פיורים דוקא, כיון דהבית אינו מחוייב בדיקה ול"ש בו בדיקה, וליכא אלא חובת גברא בעלמא, ולכן צריך להכניס פיורים וסגי במקצת חדרים דאי"צ אלא חובת גברא בעלמא, ולפי"ז י"ל עוד בביאור הירושלמי, דלעולם מהני בדיקה קודם י"ד וכמש"כ בירושלמי אלא דמ"מ צריך לחזור ולבדוק אור לי"ד משום שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, ונפק"מ במה שבדק קודם אור לי"ד דשוב לית לי' אור לי"ד רק חובת גברא, וסגי לזה בבדיקה כל שהיא במקצת חדרים וע"י הכנסת פיורים.

חיוב ביעור חמץ

הרב משה הסגל

א. כתב השו"ע סי' תמ"ג ס"ב "ישראל שהיה בידו חמץ של ישראל אחר וכו' חייב לבערו וכו' אפילו אם אינו חייב באחריותו". וכתב המ"ב סק"ד, דגדר החיוב לבער הוא מחלוקת האחרונים. דעת הב"ח והמ"א דאע"ג דאינו עובר עליו, מ"מ צריך לבערו כדי שלא יעבור עליו המפקיד, דכל ישראל ערבים זה בזה. ואילו דעת הגר"א, דיש עליו חיוב מן התורה לבער אף שהחמץ אינו שלו, כיון שהחמץ בביתו והוא של ישראל וכן דעת כמה ראשונים ואחרונים, הביאם שם המ"ב והשה"צ, והוסיף בשה"צ, על פי הגמ' ב"ק צ"ח, "דהכל מצווין עליו לבערו". ונראה לבאר את דעת הגר"א, דכל שיש חמץ של ישראל ברשות ישראל, יש חובה על כל אחד מישראל לבערו, ורק יש דין קדימה בחיוב, דומיא דקבורת מת דמוטל על קרובי המת, וכשאינם שם, מוטל על כל ישראל לקברו מדין מת מצוה. וכן דומיא ביבום, דכל האחים מצווין, רק יש דין קדימה על גדול האחין. ולכא"ו מה נפק"מ במחלוקתם למעשה, הא סו"ס חייבים לבער חמץ שאינו שייך להם כיון שהוא ברשותם.

ונראה לומר, דהנה בסי' תמ"ו א' איתא דחמץ שנמצא כיון ביו"ט, כגון שנוצר ביו"ט, ולא ביערו ולא בטלו קודם יו"ט, כתב המ"ב סק"ו, דהרבה הפוסקים חולקים על סתימת השו"ע, וס"ל דבחמץ שלא בטלו, אתי לאו דבל יראה ודחי עכ"פ טלטול דרבנן, וע"כ מותר לטלטלו ולהשליכו לנהר או לבית הכסא או לפרו וליזרק לרוח. ואף שכתבו האחרונים שנהגו כשו"ע, ממ היכי דנהוג כמקילים נהוג ואין להם לבטל מהגם. והשתא בנדוננו כשהחמץ אינו שלו רק נמצא ברשותו וללא אחריות, אם הוא רק מדין ערבות, הא איכא סברא דשבת ד. וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך, ולפי התוס' שם שייך זה גם כאן, וא"כ לב"ח ומ"א, רק יכפה כלי לנוהגים להקל, אבל לפי הגר"א, מחוייב, כפי המנהג של המקילים, לבערו ע"י טלטולו כדלעיל, דהוא חיוב גמור שלו.

ב. איתא בפסחים כח. תוד"ה וחמץ, "ונותר..." מיד שהותיר עובר, ושוב אינו עובר, אבל חמץ אפילו לאחר שהותיר עובר בכל שעה בבל יראה". ויל"ד מאי שנא. וי"ל, דעיקר טעם איסור נותר ומצוותו בשריפה, הוא כדי שיזהרו לאכול קודם סוף זמנו, וכל המטרה היא שיאכלו הכל, והחמירה התורה באיסורו ובשרפתו, כדי לזרז הכהנים או הבעלים במצוות אכילת הקרבן, לכן אם עבר זמן אכילתו, ואזל לו עיקר הטעם של האיסור, לכן שוב אינו עובר עליו. ודי בחומרת אכילתו כותרת ומצוות שריפתו, להתרועע שלא יותירו ולא נצרך ג"כ שימשך איסורו בכל רגע. אבל חמץ, עיקר הטעם במצוותו הוא ביעורו מן העולם, וכל רגע ורגע מצווה על כך, שעצם שהייתו בעולם הוא גוף האיסור, וגם קודם זמן איסור מצווה לבערו, וזה נשאר גם לאח"כ, לכן בכל שעה עובר על האיסור בשהייתו. וידידי הרה"ב ב. ביקסר שליט"א הוסיף ראייה לתוס' בחמץ, דהרי החמץ שאסור בהנאה, כבר יצא מרשות ישראל, ורק התורה עשאתו ברשותו על מנת לחייבו בביעור ולחייבו כשלא מבער, וכל רגע שאינו מקיים זאת, נשאר החמץ בבעלותו ובחיובו בביעור, כמטרת האיסור ומצות הביעור.

ג. כתב בגליון המהרש"א על התוס' הנ"ל (כח). לעיין בתוס' סוף כט: ובגליון שם, דמציין לתוס' לקמן צה, ומבואר שם ברש"י ותוס', דאיסור בל יראה ניתק לעשה. והנה יש להעיר, דאנן פסקינן כד' שמעון (כח): דחמץ שעבר עליו הפסח אינו עובר עליו בלא כלום, ואין בו איסור דאורייתא לא לענין אכילה, ולכו"ע לא לאיסור בל יראה. וכן מובא במ"ב סי' תנ"א סק"ה. ולפי"ז נראה לומר, דמי שעבר על בל יראה, יוכל לתקן את האיסור ע"י שריפת החמץ, רק כשישרוף בפסח עצמו, אך אחר פסח, כבר בטל האיסור וממילא גם אין לו תיקון בעשה, ולא יועיל הביעור לנתר הלאו. וכן משמע מרש"י פסחים צה. ד"ה ולא יראה, וז"ל "ואם נראה תשבתוהו, לעולם הוא בעמוד והשבת כל ימות המועד". מעתה יש לעיין, לפי מנהג העולם, שהביא המ"ב סי' תמ"ו סק"ו, דביו"ט רק כופה על חמץ שמצא, כלי, האם יתירו לו לטלטלו לבית הכסא, קודם שיעבור זמן תיקון הלאו.

בקיום תשבתו

הרב אריאל צבי ברוך

יש לדון במצות תשבתו, האם יש קיום מצוה בכל כזית שמבער, או שקיום המצוה הוא רק כשגומר לבער חמצו.

וקודם זמן איסורו אין נפ"מ, דבדואי אין מחויב לבער כל חמצו, שהרי יכול למוכרו לגוי או להפקירו, חוץ מכזית שיבער, אך לאחר שעה שישיית או בתוך הפסח יש נפ"מ, כגון בחבוב שיצא מבית האסורים בפסח, וצריך לבדוק את ביתו, מה יעשה בעת שימצא הכזית הראשון, שהרי מחויב מדינא לבער כל חמצו [ומבואר במ"ב סי' תמ"ה ס"ק ו' שלכתחילה דוקא ע"י שריפה] ואם יש מצוה בכל כזית וכזית, מסתמא צריך לשורפו מיד, ואין ספק [שמא ימצא בביתו עוד חמץ] מוציא מידי דאי מצות ביעור שיש לו על הכזית שכבר מצא, אך אם קיום המצוה הוא רק כשגומר לבער כל חמצו ודאי שצריך להמשיך ולבדוק כל ביתו, ואם יפסיק וישורף כעת מה שכבר מצא אין בזה שום מצוה אם יש לו בביתו עוד חמץ, ואדרבה נחשב שמששה את חמצו, ואם כעת ימשיך לבדוק הוי כמתעסק לשורפו גם על החמץ שכבר מצא.

והמ"ב בסי' תל"ב ס"ק ז' מביא מהחיי אדם בבודק חנותו שנמצאת בחצר אחרת שצריך לחזור ולברך, וצ"ב מדוע מברך על בדיקת ביתו, הרי גם אם ישורף כל החמץ שבביתו לא יקיים מצות ביעור כל זמן שלא בדק גם את חנותו. וע"כ מוכרח דס"ל שמקיים מצות ביעור חמץ על כל כזית שמבער אף שיש לו חמץ במקום אחר. וא"כ בנידו"ד יצטרך קודם לשורף את הכזית שכבר מצא.

ואף שהמ"ב מביא מהחיי יוסף והמאמר מרדכי שא"צ לחזור ולברך "דכולהו חדא מצוה היא שמחויב לילך ולבדוק כל המקומות שיש בהם חמץ, ואין שייך לומר דהליכה הוי הפסק בזה", אולי אין זה ראייה לנידו"ד, דמצות בדיקת חמץ נתקנה כדי שלא יעבור על ב"י וב"י, או כדי שלא יבוא לאוכלו, ולכן כל זמן שלא גמר לבדוק כל הרשויות שלו לא יצא יד"ח בדיקה. אך כדי לקיים מצות תשבתו יתכן שא"צ שלא ישאר לו חמץ כלל, ומקיים בכל כזית ששורף.

המנחת חינוך דן האם קיום תשבתו הוא דוקא ע"י שמבערו בקום ועשה, או שמקיים תשבתו גם בשב ואל תעשה אם אין לו חמץ, ומביא שם נפ"מ בזה. ולכאורה מוכח מדבריו שאם נשאר לו חמץ ודאי שלא מקיים תשבתו, מכך שלא הביא זאת כנפ"מ בין הצדדים, וס"ל שאף אם מצווה לבערו בקום ועשה, הוא מצווה לעשות שלא ישאר לו חמץ, ולא רק לבער כזית.

ולדבריו בנידו"ד ודאי שאין שום מצוה לשורף הכזית שכבר מצא אם יש לו בביתו עוד חמץ, ויצטרך להמשיך ולבדוק כל ביתו.

אולם הנודע ביהודה סי' מ"א מבאר בטעם דין הסח בבדיקת חמץ שא"צ לחזור ולברך וז"ל "אומר אני שכל חור וזוית שבדוק קיים המצוה, שאין ביעור חמץ מעכב זה את זה, ואם מבער כזית חמץ אף שיש עוד בביתו הרבה חמץ, על כזית זה שבעיר קיים מצות תשבתו". עכ"ל. ולדבריו פשיטא שבנידו"ד צריך לשורף מיד הכזית שמצא קודם שממשיך בבדיקתו.

וס"ל שברכת בדיקת חמץ תלוי בדין תשבתו, וצריך לברך אף על בדיקה של חור וזוית גם כשיודע שלא יבדוק כל ביתו, דיש קיום תשבתו בכל כזית ואף שתקנת בדיקת חמץ כדי שלא יעבור על ב"י וב"י, או כדי שלא יבוא לאוכלו, צ"ל שכיון שברכת הבדיקה היא "על ביעור חמץ", אין ברכתו על מצות הבדיקה דרבנן, אלא על התחלת קיום מצות תשבתו דאורייתא, שהבדיקה היא תחילת ביעורו. ובבדיקת חור וזוית חלה ברכתו על תחילת הביעור שבה, אף שלא מקיים חובת בדיקה שתקנו חכמים.

ולכאורה שייך לחלק ולומר שהברכה נתקנה על מצות בדיקה, וכל שלא בודק כל ביתו לא יכול לברך כי לא מקיים בזה חובת בדיקתו. [ורק בגלל שבדרך כלל הבדיקה היא תחילת הביעור, תוקן הנוסח "על ביעור חמץ"]. ולפי"ז אפ"ל שגם החק יוסף והמאמר מרדכי מודים לנודב"י שיש תשבתו בכל כזית ששורף, מ"מ כיון שהמצות בדיקה היא אחת, אין יכול לברך בנפרד על ביתו ועל חנותו.

ולאידך גיסא אם מצות הבדיקה חלוקה ממצות תשבתו, אפשר שגם החיי אדם שס"ל שחזור ומברך על חנותו, לומר כמנ"ח שמצות ביעור מתקיימת רק כשגומר לבער כל חמצו, אולם מ"מ יכול לברך על ביתו ברכה נפרדת מחנותו כי ס"ל שבדיקת חמץ נתקנה על כל בית ובית. אך זה קצת מחודש שעל בדיקת ביתו לחודא שלא מקיים בזה מצות ביעור יכול לברך המילים "על ביעור חמץ".

והעולה שלמנחת חינוך המצוה מתקיימת רק כשמבער כל חמצו, ולנודע ביהודה יש מצוה בכל כזית וכזית, ובפשטות דעת החיי אדם כנוב"י ודעת החק יוסף והמאמר מרדכי כמנחת חינוך, אא"כ נחלק את דין הבדיקה מדין הביעור וכמש"כ.

ביסוד מנהגנו לשרוף החמץ

הרב יעקב הירשמן

הנה מעיקר הדין ק"ל שביעור חמץ הוא לאו דוקא בשריפה, וכמש"כ המחבר (תמ"ה ס"א) בהדיא: **כיצד ביעור חמץ שורפו או פוררו וזורה לרוח או זרקו לים.** אלא שאנו נוהגים לשורפו, וכמש"כ שם הרמ"א: **והמנהג לשורפו.**

ובדמשק אליעזר [על ביהגרא תמ"ה סק"ד], הבין שלדין השריפה זה רק מנהג, בלא חשש דין שמא הלכה שדוקא בשריפה. אולם באמת במשנ"ב ובשעה"צ מבואר שהוא מנהג בגלל חשש דין שמא הלכה שדוקא בשריפה, וכפי שנבאר בעזה"ש.

א. בפסחים כ"ז ב': תניא א"ר יהודה אין ביעור חמץ אלא שריפה והדין נותן ומה נותר שאינו בכל יראה וכל ימצא טעון שריפה חמץ שישנו בכל יראה וכל ימצא לא כל שכן שטעון שריפה.

וכתבו התוס' שם: **נראה דהלכה כרבי יהודה דסתם לן תנא כותיה בפרק בתרא דתמורה (ד' לג:).** וכן הביא הטור (ריש סי' תמ"ה) בשם רש"י והסמ"ג שפסקו כרבי יהודה. וכך מסביר המשנ"ב (סי' תמ"ה סק"ו) את מש"כ הרמ"א "והמנהג לשורפו": **דחוששין לדעת הפוסקים שפסקו כר' יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה דילפינן מנותר שהוא בשריפה.**

ב. הטור (סי' תמ"ה) מביא הגבלת הגמ' בדעת רבי יהודה: ואף רבי יהודה לא קאמר דוקא בשריפה אלא שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתו בכל דבר.

וכתב שנחלקו רש"י ור"ת בכוונת הגבלה זו: **ופירש רש"י שלא בשעת ביעורו הוא שעה שישיית אז הוא דוקא בשריפה ובשעת ביעורו הוא מכאן ואילך** [ובפסחים י"ב: ביאר רש"י היאך זה מתפרש בלשון: דשלא בשעת ביעורו הכוונה בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי. ובשעת ביעורו הכוונה בשבע שהוא מוזהר מן התורה].

אך רבינו תם פירש איפכא שעת ביעורו הוא שעה שישיית ואז השבתו בכל דבר ומשם ואילך דוקא בשריפה. [ובפסחים י"ב: ביאר ר"ת היאך זה מתפרש בלשון: דשלא בשעת ביעורו הכוונה אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים, ובשעת ביעורו היינו בשש שאז רוב העולם מבערין].

ויש להאיר, דאף ששיטת ר"ת מובן יותר בסברא דומיא דנותר, מ"מ לישון הגמ' בשעת ביעורו מתפרש טפי כפרש"י, וידוע דדרכו של רש"י שמבכר לפרש כפשטות הלשון.

ג. והנה כבר מבואר בדברי ר"ת הנ"ל, שמנהג העולם לבער בשעה שישיית, והמשנ"ב (שם) מביא דמנהגנו הוא [לפני שעה שישיית] בסוף שעה ה': [ועין משנ"ב סי' תל"ד סק"יב שמבאר הטעם לשרוף קודם שעה שישיית. ומקורו מהמג"א שם].

ומעתה לרש"י מתאים המנהג לשרוף החמץ, דאף דזמן הביעור הוא קודם שעה שביעית, הרי על זמן זה ס"ל לרש"י דלר"י הוי "שלא בשעת ביעורו" דאז דוקא בשריפה.

אבל לר"ת דבשש הוי שעת ביעורו דלר"י השבתו בכל דבר, א"כ המנהג של זמן הביעור והמנהג לשרוף אינם מתאימים זה עם זה, וכמש"כ הטור (שם): **ולפי זה אפילו לרבי יהודה א"צ לשורפו שרוב העולם מבערין קודם סוף שש.** ורק מי שיבער אחר שש שייך לר"ת מנהג לשרוף לחוש לשיטת רבי יהודה. נמצא דמנהגנו לשרוף הוא רק לפי שיטת רש"י. [ומש"כ השעה"צ בס"ק י"ז שהגרא"א בס"ק ד' הוכיח מהרבה מקומות כר"ת, יש שם ט"ס, כי בס"ק ד' לא מביא הגרא"א ראיות לר"ת].

ד. ושיטת הרא"ש בד' רש"י כ' הטור שם, דאפילו לרש"י בשעה חמישית השבתו בכל דבר כיון שמותר בהנאה. ולפי"ז יוצא דאפילו אם נחמיר כרש"י, [ודלא כר"ת], מ"מ היות ומנהגנו לשרוף בסוף שעה החמישית, א"כ אין מי שסובר שדוקא בשריפה. ומהו היסוד למנהגנו לשרוף?

ומבואר בשעה"צ (תמ"ה סקט"ז), שבאמת לפי הרא"ש אין מי שסובר [בשעה חמישית וכמנהגנו], שדוקא בשריפה. והטעם שנוהגים לשרוף הוא משום שיטת הטור בדעת רש"י, שהוא דלא כשיטת הרא"ש. וכדלהלן:

ה. הטור (שם) משיג על הרא"ש: ואינו נראה כן מפירושו שהוא פירש דלרבי יהודה אפילו יוצא בשיירה הוא דוקא בשריפה. והיינו דמבואר ברש"י, דהיוצא בשיירה תוך ל' שלפני הפסח, לפי ר"י חייב לבער דוקא בשריפה, וכ"ש בשעה חמישית. ואנו נוהגים לשרוף ע"פ הטור בדעת רש"י, דגם בשעה החמישית לר"י הוא דוקא בשריפה.

ו. המאמר מרדכי (תמ"ה סק"ג) מביא בשם העולת שבת: דנראה דדוקא בשרוף בשעה ששית אבל בשעה ה' אין מנהג לשורפו דהא מותר אפילו בהנאה. והיינו דהעולת שבת נוקט כהרא"ש בדעת רש"י, ואם כן ליכא מאן דאמר בשעה חמישית דוקא בשריפה.

ז. ומשיג עליו המאמר, וז"ל: ומשטחיות דבריו של העולת שבת נראה שסובר שכך הוא דעת רמ"א ז"ל, וא"א לומר כן דהא לעיל סי' תל"ד ס"ב כתב רמ"א ז"ל דאין לבטל ביום אלא לאחר שורף החמץ כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו ע"כ, ומבואר גללה מדבריו אלה וכ"כ שם המשנ"ב דאף קודם שעה ששית נוהגין לשורפו דהא אינו מבטל אלא אחר שורף והרי ע"כ צריך לבטל קודם שעה ו', דבשעה ו' אינו ברשותו לבטלו כמבואר בש"ס ופוסקים. הרי לנו דלהרמ"א דבשעה חמישית המנהג שאז מבערים - אפ"ה כתב (בסי' תמ"ה) שהמנהג לשורפו, והטעם משום דנהגו ע"פ הטור שהשיג על הרא"ש וכשנ"ת.

העולה לדינא שמנהגנו לשרוף בסוף שעה חמישית, ודוקא בשריפה, לחוש לשיטת הטור בדעת רש"י אליבא דרבי יהודה.

פער הליון

ציונים בקצרה לעיקרי החקירות שהוזכרו באחרונים, אף שחלקן תלויות זב"ו, ורובן תליא בפלוג' ראשונים ופוס'. ישמע חכם ויוסף לקח בשמעתא ובסברא.

מצות תשביתו -

מהי ההשבתה, להוציא את החמץ מרשותו, או לבערו מהעולם. בחי' רבי שמואל (סי' ב' ב') הוכיח מהרמב"ם דמתקיים דוקא בהשבתה מהעולם. אך בשיעורי שם דרך (סי' ג') דק' ברמב"ם דהשבתה מתקיימת בהוצאה מרשותו וא"צ לאבדו מהעולם. והחזו"א (ק"ח סק"ו) נקט דאיכא לב' הדינים, מצוה להוציא מרשותו שלא יעבור בבל יראה, ומצוה לבער איסור מהעולם. ועי' מאירי (ב) דנקט את ב' הלשונות. ועי' שאג"א (סי' עח) דהוצאה מרשותו מהני שלא יעבור בב"י אבל תשביתו מקיים רק בביעור מהעולם.

השבתת החמץ -

קו"ע או שו"ת - אם היא מצוה בקו"ע שמצווה להוציא החמץ מרשותו, [ואם אין לו חמץ אינו מחוייב, אבל גם לא קיים המצוה]. או שהקיים הוא בשו"ת, שעי"י שאין חמץ ברשותו מקיים המצוה, [כעין שביטה בשבת].

הסתפק בזה המנ"ח (ט) והוכיח שהוא בשו"ת להרמב"ם שהמצוה רק מחצות י"ד ואת הביטול ע"כ עושה קודם. וכן ביאר בד' רש"י (ד): שהשבתה מתקיימת בלב, מכיון שא"צ מעשה אלא שלא יהיה ברשותו חמץ. ועי' ברא"ש (פ"א סי' י') שהוצאת החמץ מן הבית אינה מצוה מן התורה, [ולכן אין מברכים]. אך דעת השאג"א (סי' פג) שהמצוה היא לבער החמץ. ועי' בחי' ר"ד (סי' ב') שהוכיח דכ"ד רעק"א והאבנ"מ דהוי קו"ע, (ועי"ש ע"ב סי' ה-ו).

ובנוסח אחר: אם המ"ע שהחמץ יושבת אצלו ואם לא היה לו חמץ מעולם ג"כ קיים המצוה. או דהמצוה היא ההשבתה בפועל [ואם אין לו, צריך לקנות כדי לבער].

עי' אבנ"ז (או"ח שיח) שהסתפק כן, והביא מהמהרי"ק (קעז) שהעיקר שיהא מבוער, אכן הכריח מהראשונים שהמצוה במעשה ההשבתה.

חלות החיוב -

אם המצוה חובת גברא. או דין על החפצא, שחל על החמץ דין להתבער מהעולם.

בקוב"ש (פסחים פח) נקט שאינו חובת גברא אלא חובת חמץ, ועי"ש דנפק"מ אם מתקיים ע"י מכירה לנכרי, (ושם באות קצ' הביא מהרא"ש שמקיים תשביתו במכירה. ועי' ח"י ר"ד ס"ק קנו). ובחי' ר' שמואל (סי' ב' ג-ד) תלה בזה את הספק באופן שנתבטל מתורת חמץ, אם קיים בזה מצות תשביתו. [והצד שהוא חיובא דגברא היינו דלא כהצד דלעיל שהעשה מתקיים במה שאין לו חמץ].

ובחידושי הגר"ח (ריש הל' חו"מ) כ' דבזה נח' ר"י ורבנן, דלר"י שמצותו בשריפה, הוי מצוה בחפצא שישרף. אבל לרבנן עיקר המצוה שלא יהיה לבעלים חמץ.

חיוב תשביתו -

אם המצוה משום לאו דבל יראה, שצריך להכין את רשותו שלא יעבור בליל ט"ו. או שהוא חיוב של יום י"ד מצד עצמו.

עי' גור אריה סי' פ' שלח דביום י"ד כבר היתה התחלת היציאה כיון ששחטו הפסח, ולכן איסור חמץ מתחיל מ"ד. אך הפנ"י (ה): כתב שעיקר העשה אינו אלא כדי שלא יעבור בבל יראה. וכ"כ בשו"ע הגר"ח (תמוז), [ועי' כס"מ פ"ג ה"ח שאם אנוס מלבער אינו עובר בבל יראה, ומשמע דאיסור ב"י תלוי בקיום תשביתו. ועי' חזו"א ק"ח סק"ז שאם מתעסק במצות תשביתו אינו עובר בב"י]. ועי' תיב"ע פ"ר ראה (ט"ה), דמשמע כצד הא'.

ונפק"מ לחיוב נשים דמצד י"ד הוי משהו"ג, אך מצד ב"י הרי הן בכלל האיסור, וכ"כ במקר"ק (סי' מט) בשם הת"ח.

ביטול המצוה -

כשאינו משבית, אם עובר בכל רגע ורגע שלא משבית [כמו בבל יראה]. או שרק אם במשך כל הפסח לא השבית עובר.

כן הסתפק הפרי יצחק (ח"א סי' יז), ועי' מג"א (תמד סק"א, והובא במ"ב סק"ט) שעובר בכל רגע, ועי' בחי' הגר"ח (סט) בענין תשביתו. [ועי"ש בפר"י פלוג' הנובי"י וגוא"י אם מצות תשביתו רק ביום י"ד או במשך כל הפסח].

ביטול תשביתו -

מי שאינו משבית החמץ מביתו בערב פסח, האם מיד בחצות היום כשחל החיוב, נחשב שביטול עשה, או רק אם לא השבית עד כניסת פסח ביטול העשה.

נחלקו בזה המג"א והצל"ח, שהמג"א (תמד יא) כתב שמיד בחצות עובר. (ועי' שו"ע הגר"ח תמה א שמתחילת שעה ז' כל רגע ורגע שאינו מתעסק לבערו עובר על מ"ע דאורייתא). והצל"ח (ו: סד"ה רש"י) כ' שאינו עובר על העשה כי אם כשלא השבית עד שחשכה. [ותלוי גם בהנ"ל, ועי' בפרי יצחק שם].

פער הליון

ביעור חמץ -

האם בכל מעשה וכל כזית שמכלה מביתו מקיים המצוה. או שרק בכזית האחרון שע"ז מושבת החמץ מביתו [ולפ"ז אפי' אם ביער הכל ואח"כ קנה חמץ, אכתי לא קיים כלום].

הנובי" (מהדו"ק או"ח סי' מא) כ' שבכל כזית שמבער מקיים מצוה. אך האור שמח (מילה פ"ג ה"ו) כ' שהכל מצוה אחת, שהרי אם ישאר בביתו כזית א' לא גמר מצותו וכאילו שלא ביער כלל.

מצות בדיקת חמץ -

האם היא מצוה מדרבנן משום איסור חמץ, או מצוה מדאורייתא שבאופן זה יקיים המ"ע של תשביתו.

נח' בזה הראשונים, לרמב"ם הוא מדרבנן ולר"ן מדאורייתא (שכ' דתשביתו או בבדיקה וביעור או בביטול). ועי' פנ"י ריש פסחים שדן בזה, וכ' דרש"י והרא"ש כהר"ן. [ועי' צ"ח דלרש"י הבדיקה משום ב"י ולא משום תשביתו]. והב"י בסי' תלא דייק מהטור דכיון שמדאורייתא סגי בביטול, אין לבדיקה וביעור חמץ עיקר מן התורה כלל. ועי' מקור חיים (תלא) דהוא חיוב דאורייתא משום דכ"מ שמכניסין חמץ היו בחזקת איסור. ובחי' ר"ד (סי' ב' ס"ק לה) כ' דהבדיקה בליל י"ד לכו"ע היא מדרבנן.

ומהמנהג שכ' הרמ"א (תלבב) להניח פתיתי חמץ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, משמע דאינו מצוה דרבנן בפנ"ע, דעליה מ"מ שייך לברך כיון שקיים הדין. [אכן גם לצד שהוא תשביתו קשה כיון דהוי רק הכשר ביעור, ועי' בחי' ר"ד שם סק"מ] אא"כ נימא דבמקום שידוע שנתבער ממנו החמץ ל"ח בדיקה.

חיוב בדיקת חמץ -

האם הוא דין מדרבנן לבער את החמץ שלא יבוא לאכלו, או חיוב מצות עשה מד"ס.

[לצד הניל דאין בזה קיום דאורייתא]. לכאוי מחיוב הברכה מוכח דהוא כמ"ע, וכן משמע בפרי"ח סי' תלה. אך עי' בנובי"י (מהדו"ת או"ח סי' סא) שהברכה אינה על הבדיקה אלא על הביעור דהיינו על קיום מצות תשביתו מדאורייתא.

שיעור בדיקת חמץ -

האם מצות בדיקת חמץ מתקיימת בכל מקצת ומקצת שבודק [דלפ"ז מי שאינו יכול לבדוק את כל רשותו חייב עכ"פ במקצת], או דוקא בבדיקת כל רשותו.

עי' לעיל בגדר ביעור חמץ, ומ"מ יל"ע לב' הצדדים דאף את"ל דגדר תשביתו הוא בכזית האחרון, מ"מ בכל מקצת מחפש אחרי הכזית האחרון. ועי' שדה אברהם סי' טז

בדיקה לאחר המועד -

לתוס' (י'): שהיא בדיקה אחרי פסח, האם היא כדן ביעור חמץ, דגם אחרי המועד צריך להשמר שלא יאכל חמץ שעבר עליו הפסח. או שהוא משום הרחקה מאיסור ככל האיסורים.

עי' קוב"ש (פסחים מג) דלרמב"ם אינה מצות בדיקה אלא כמו שבודק פירות מתולעים, עי' במגיד משנה.

חלות ביטול חמץ -

אם מועיל מצד שנעשה כעפר, או שע"י הביטול אינו בעלים עליו ונחשב שיצא מרשותו.

עי' שאג"א (סי' עז) דהביטול מועיל מגזיה"כ אע"פ שהחמץ שלו. ועי' בחי' ר"ד (סי' ד) שדן בב' הצדדים. ולשון הרמב"ן (ד): ועו"ד דשויה כעפרא, אך עי' בתוס' (ד): ד"ה מדאורייתא דהל' שיצא מרשותו. ועי' רש"י (ד. ד"ה חובת הדר) דמסיח דעתיה מיניה ומשוו ליה כעפרא. ולכאוי נפק"מ כשנהנה מהחמץ בפסח אם מפיקו את הביטול, דאי שויה כעפרא אינו סתירה כיון שאפשר ליהנות מעפר. [ועי' מהר"ם חלאווה (ו): שהק' שחמץ מבוטל יהא מותר בהנאה].

צורת הביטול -

האם ביטול חמץ הוא ככל הפקר, או דהוא רק גילוי דעת שאינו רוצה בו. נחלקו בזה הראשונים, בתוס' ד: (ד"ה מדאורייתא) משמע דהוי דין הפקר, אך הר"ן כ' שהוא רק גילוי דעת דלא ניחא ליה לזכות שייחשב כאילו ברשותו. ועי' שאג"א (סי' עז). ובתשו' רעק"א (סי' כג) דלפ"ז אינו הפקר ממש. וברמב"ם (פ"ב ה"ב) משמע דהגילוי דעת שאין לו בו צורך כלל. ועי' קו"ש (ח) דאף מצד גילוי דעת ל"מ אחר זמן איסורו דא"א להפקיע החיוב שע"י עשאו כאילו ברשותו.

כח ביטול חמץ -

האם הביטול חל ע"י דעת המבטל [כשאר קנינים]. או שבאופן שאין החמץ נחשב אצלו אין בו איסור מהתורה.

עי' ברכת אברהם (ב. עמ' ג) שהכריח מהרמב"ם דאינו פועל ע"י האדם, אלא הוא חלות התורה, שכשאינו נחשב בלבו לא עשאו הכתוב כאילו ברשותו. [ונפק"מ אם מועיל שליח לביטול חמץ].

פרישות מהנאות החמץ, והגברת תיאבון המצה

הרב יהודה דודון

ברכות יז. גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב "שאר שבעיסה" - חמץ רומז לצה"ה, ופירש הרמח"ל [דרך ה' (ח"ד פ"ח ס"א)] משום שהוא הנאה גשמית, "דהחמץ הוא לשיהיה קל העיכול וטוב הטעם, [שהוא ענין] ה'צה"ה והנטיה החמרתית, [ונצטוו בסוף] להיות מעטים בעצמם כח ה'צה"ה והנטיה החמרתית, והגביר בעצמם ההתקרבות אל הרוחניות" ע"כ.

והנה לפי המבואר שהנאה חומרית זה יצה"ר, א"כ במצוות שיש בהן הנאה חומרית כעונג שבת, לכאורה יש כאן "דחיה", דאעפ"י שמיטמא בהנאה חומרית, מרויח הוא אצל "כבוד שהוא קדש הקדשים, שכל הכתובים והשירים קדש, ושה"ש קדש קדשים, ודוקא שלמה, וכל ישראל בימיו, התענגו בבשר ומעדנים לרוב, וכדתנן (ב"מ פג.) כסעודת שלמה בשעתו, וע"ש בגמ' (פז), והטעם משום שימי שלמה היו בבחינת ימות המשיח [זוה"ק נח (עג)], ובתומער" (סד) אמר הגר"א שמישי בן דוד הוא שלמה המלך", וביהג"ר"א על הגש"פ, ד"ה ומשעבד לגאולה: "בימי דוד ושישי היו יושבים לבטח, והיתה גאולה שלימה" ומימלא אז נטהר החלק הרע שנתערב בגשמיות, וכשהגשמיות נשארית לבדה בלי החלק הרע, היא דבר טוב.

הנאה גשמית לימות המשיח

ורואים יסוד, שהנאה גשמית בעצמותה היא טובה, כי גם הנאת הגשמיות, היא השפעת הטוב העליון שיצאה מידי הקב"ה, וירדה ונתלבשה בגשמיות, אלא שמחטא אדה"ר נתערב רע בטוב שבגשמיות, וכהגדרת המס"י (פכ"ו) "סוג הרע שבחומריות, והרואה משלמה, שהוא קדש הקדשים, שכל הכתובים והשירים קדש, ושה"ש קדש קדשים, ודוקא שלמה, וכל ישראל בימיו, התענגו בבשר ומעדנים לרוב, וכדתנן (ב"מ פג.) כסעודת שלמה בשעתו, וע"ש בגמ' (פז), והטעם משום שימי שלמה היו בבחינת ימות המשיח [זוה"ק נח (עג)], ובתומער" (סד) אמר הגר"א שמישי בן דוד הוא שלמה המלך", וביהג"ר"א על הגש"פ, ד"ה ומשעבד לגאולה: "בימי דוד ושישי היו יושבים לבטח, והיתה גאולה שלימה" ומימלא אז נטהר החלק הרע שנתערב בגשמיות, וכשהגשמיות נשארית לבדה בלי החלק הרע, היא דבר טוב.

ואמנם לאחר ימות שלמה חזר הרע בהדרגה, ונתערב בעולם, ולכן מי שהשתלם במידת הנקיטת [גדרה] שאינו משוחד מנגיעות. מס"י פ"י מצווה לפרוש ממה שאינו מוכרח [אבל אם פורש ממה שמוכרח לו מאיזה טעם שיהיה, נקרא חוטא. מס"י סופ"ג], וכדבע"ז כ: נקיטות מביאה לידי פרישות, כדי לינצל מהרע שמעורב בחומריות.

הנאה גשמית במקום מצוה

אמנם כמו שבימות המשיח הגשמיות תהיה נקיה מרע, אותה בחינה הוא בהנאה גשמית דמצוה, שע"ז הגשמיות מתנקית מהרע, וכמש"כ במס"י פ"א: שאם משתמש מן העולם רק לסיוע לעבודת בוראו, הוא מתעלה והעולם מתעלה עמו. ע"כ. ובפס"ו: שהאוכל לצורך עבודת ה', עניני העולם נטהרים ויוצאים מסוג הרע שבחומריות, ע"כ. ולפי"ז, בין בפרישות מהחמץ ובין בהגברת התיאבון שבמצת מצוה, בשניהם פורש מהרע שבחומריות.

הקושיא

לע"נ אמנו"ר ר' יוסף ב"ר אהרן דוד הכ"מ

נסתפק הפמ"ג (בס"י נה טעי ז) והובא בביה"ל (ד"ה חרש), בחרש המדבר ואינו שומע (דדינו כפקח לכל דבריו) המתכוין לצאת בברכת חבריו והוא יודע אז הברכה שהוא מברך להוציאו אם יצא בזה אפי' ענה אמנו, ע"כ. וצ"ב מה הצד שיצא והלא נתחדש דין לצאת יד"ח מחבירו בשמיעו, וכאן לא שומע, והאיך יצא יד"ח וצע"ל.

הרב ש. רפאל קולמן

בדיקת חמץ בנר

הרב מנחם וינטר

לע"נ א"מ ר' יצחק מרדכי ב"ר כתרילאל דב זצ"ל

בפסחים ז: תנא דברי"י י"ד בודקין את החמץ לאור הנר ואע"פ שאין ראה לדבר זכר לדבר שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא ואומר יחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא, ואומר בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות ואומר נר א' שמת אדם ע"פ חרשי בטן, מאי ואומר וכי ע"פ.

נראה מהמלה הגמ' שבאה לברר את הענין של שאור לא ימצא, שההבנה בזה שלא דוקא שבמשך החג לא יראו חמץ, אלא אפילו אם יחפשו לא ימצאו ולכן יש צורך לעשות בדיקה שתעמיד את הבית במצב שאם יחפשו בחג ע"י נר לא ימצא חמץ, ובאופן זה נבין את שאלת הגמ' מנה"מ, דהיינו מהיכן למדנו שני יכול להפוך את הבית למצב של "לא ימצא", וא"ז ילפינן מהפסוק של הגביע שמציאה היא רק ע"י חיפוש, ומאחר שמצינו שה' יחפש ע"י נרות למדנו שנרות עונות חיפוש, וא"ת שהחיפוש של ירושלים היה חיפוש קל אבל לצורך חיפוש קשה צריכים אבוקה מביאה הגמ' את הפסוק נר אלקים, להוכיח שני עושה חיפוש טוב, ואם תאמר האיך יעלה על דעתנו ובסת חמץ יצטרכו לחפש באבוקה הרי לאבוקה יש בעיה שקשה לבדוק בו בחורים וסודקים, אלא שכל שאלת הגמ' היתה שחור לא מספיק אע"פ שכתוב שפסוק שהוא עושה חיפוש אבל הבינה הגמ' שלא שורר כל ימצא צריך חיפוש יותר טוב ולכן הביאו את הפסוק נר אלקים שני עושה חיפוש טוב אפילו לעבירות קטנות, כי מדובר באדם פרטי ולא בכלל ישראל.

ובזה יבואר גם מ"ש התוס' דלא למדנו מתחילה מהפס' של נר א' ששם כתוב גם נר וגם חיפוש, כי אינו דומה החיפוש שעשה מנשה בגביע לחיפוש שה' עושה אבל בנרות של ירושלים הנרות הם שעושים את החיפוש. וכן יתבאר משה"ק המהרש"א (בחי"א) אמאי לא הבודק יודע שנדרש ממנו להעמיד את הבית במצב ובתירוץ הראשון כתב שעדיף ימצא ממצא על אף שכתוב לא יחפש ולא מאשר ללמוד ימצא ממצא, ועוד תירץ שהמובן מלא ימצא הוא שע"י החיפוש נודע שהדבר יותר לא ימצא, אבל אצל לכן הרי הוא לא מצא ויתכן שהסיבה כי הוא לא חיפש טוב, משא"כ בגביע שבאמת לאחר הבדיקה לא ימצא יותר הגביע.

ואולי מכאן יש להביא ראייה שמדיני הבדיקה שצריך למצוא, ולכן נהגו להניח י' פתיתים כדי שימצא. וכן מבואר מה שהוכיח הגאון מטשיבין שאפשר להניח הפתיתים בפני הבודק, שהרי הבודק יודע שנדרש ממנו להעמיד את הבית במצב של לא ימצא, וברור שהוא לא רק יחפש את הפתיתים, אלא תוך כדי החיפוש הוא גם יבדוק מסביב לפתיתים וכן יעמיד את הבית במצב בדוק ולא ימצא יותר חמץ. והעיר הגרי"ש אלישיב שליט"א שיש להניח הפתיתים במקום שלא כיבדו אותו מקודם די הצורך, כדי שתוך שהוא מחפש אחר הפתית שהניח גם יחפש סביבו וכך יגרום לבית שיהיה נקי ולא ימצא בו חמץ, ויתכן שגם זה יש ללמוד מהחיפוש של מנשה שהתחיל לבדוק מהגדול, ואמנם עשה כן כדי שהמעשה יהא ניכר כחיפוש, א"כ יש מקום לומר שהבודק אע"פ שראה את הנחת הפתיתים יתחיל ממקום אחר כדי שיהיה ניכר החיפוש.

הכל לעשות ר"ל, בגדר תמות נפשו עם פשלתים. וזמ"ח בכל מליוני עם ישראל, לא נמצא אפי' אחד שיעשה כדאת, וזה היה התקון שלא היה בניהם אף מלשין ודליטור אחד!!!

וכפרת בעל הלשון שמביא צפורים שמפפטיסין תמיד בצפצוף קול, ועץ ארז, לפי שהנגעים באין על גדות הרוח מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב (רש"י). וכתב מרנא החת"ס שטמון כאן עוד יסוד גדול בתקון לשה"ר, שהרי רק בהשפלת דעתו, שבמקום להיות קשה כארז, יהיה כאזוב, רק ושפל ברך, עדיין לא סגי, שהרי יתכן מרוב ענוותנותו ושפלות רוחו, נפשו כעפר לכל תהיה, ואף בעת רבו לא יפתח פיו, והרי לא הביישן למד. וזה מרזש שני תולעת, שהרי תולעת אין כוחה אלא בפה, וזה ג"כ תפקידו ותשובתו של בעל הלשון שיפתח פיו בדת' ולא יתבייש לשאול וגם אם יצחקו עליו צעירים לא ישום לבו, ויזכור מאח"ל (ברכות ס"ג): "אם נבלת בהתנשא" כל המנבל עצמו של דברי תורה סופו להתנשא ופירש"י ששואל לרבו כל ספקותיו ואעפ"י שיש בהם שחבירו מלעיגים עליו

מוגש ע"י:
ארגון "משובב נתיבות"
מרכז להצלה רוחנית

תשובת בעל הלשון - דבר והיפוכו

אכן נודע הדבר" אמר משה רבינו, יש בהם לדטורין ובגלל זה הם ראוים לכה שעבדו נורא ומר, מליונים רבים סובלים, עובדים בפרך מפני מלשין אחד שיש בהם, מחריד רק לחשוב על גודל האחריות מה שאחד יכול לגרום, והרי מדה טובה מרובה מפי חמש מאות ובגאולת כלל ישראל ממצרים ראינו תיקון הדבר בצורה הפוכה, שהרי י"ב חודש מופקד היה בידם של כלל ישראל סוד זה של ושאלה אשה משכנתה וגו' וישאלו איש מאת רעהו כלי כסף וכלי זהב "ואחרי" כן יצאו ברכוש גדול" (מדרש) וטבעו של בעל לשה"ר

נושאי הגליונות הבאים
אח"מ - הגדה של פסח
אמור - וקדשתו
בהר - אונאת דברים

משבת הגדול עד פסח,
בע"ה יהיה אפשר להשיג את גליון פסח
במוקדים:
קרי"ס: ליד אוצוה"ס בית יוסף (שד"ח)
ביהמ"ד כנסת ישראל (נתיב"מ 43)
ברכפלד: ביהמ"ד רבי עקיבא

הגליון הבא על הגדה של פסח
יכלול בס"ד ג' חלקים:
א. חידו"ת בעניני מצוות הגדה.
ב. ביאורים קצרים בהגדה של פסח.
ג. מאמרים באגדה סביב הגש"פ.
ד"ת מתקבלים עד יום ראשון (ו' ניסן) בערב.
רק בדיסק או בדוא"ל:
gal200@neto.bezeqint.net

למען עתיד ילדיך
תכנית "שמח תשמח"
*לילדים עד גיל שנה.
הלוואת נפרויה של 200 תשלומים
לפרטים: הרב א. ארנפרנד 050-4150605

ברגע האחרון!! לפני שיהיה מאוחר
ארגון משובב נתיבות
מרכז להצלה רוחנית
057-3140000 057-3102044/8/9 057-3133330